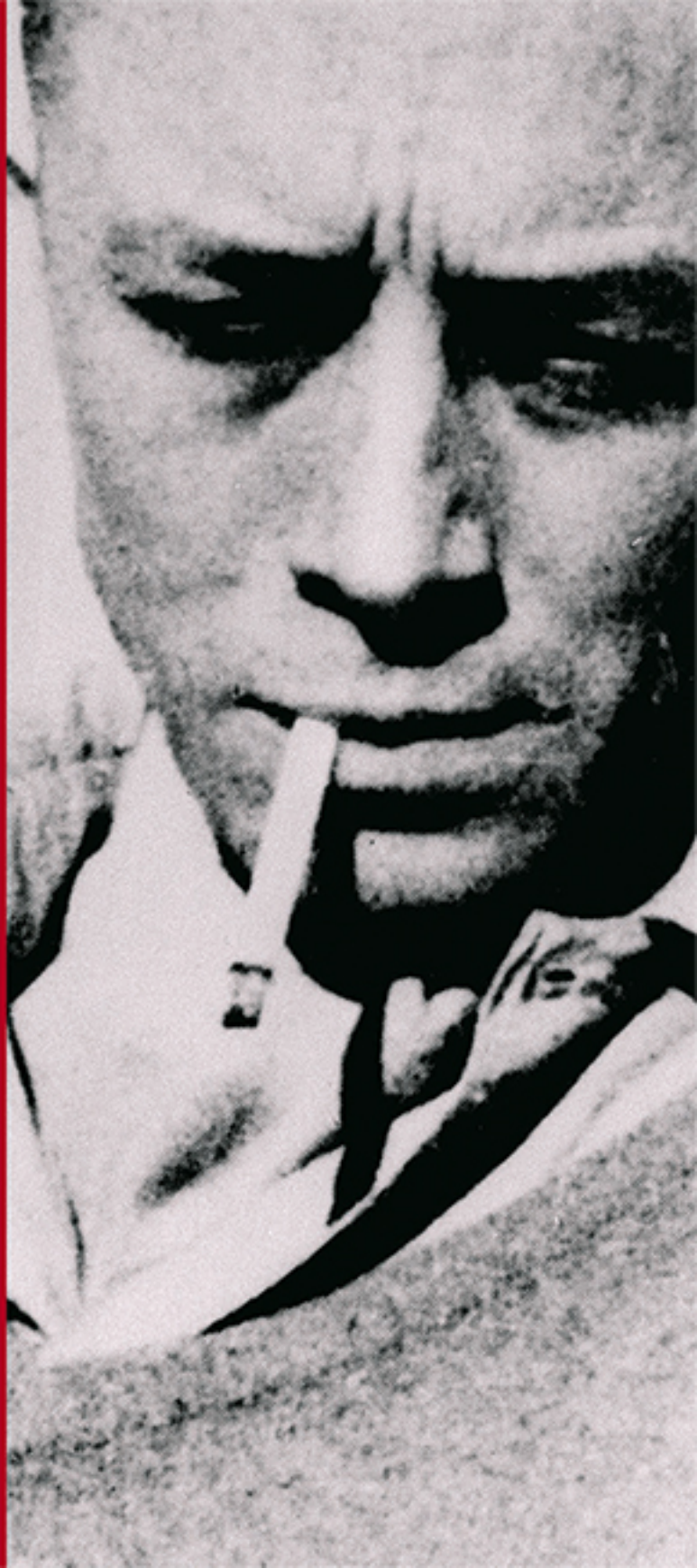

Albert
Camus

Svetimas

baltos lankos

Albert Camus

Svetimas

Iš prancūzų kalbos vertė
Laima Rapšytė

baltos lankos

I

Šiandien mirė mama. O gal ir vakar, nežinau. Gavau iš prieglaudos telegramą: „Mirė motina. Laidotuvės rytoj. Nuoširdžiai užjaučiame.“ Bet kas žino. Gal ir vakar.

Senelių prieglauda yra Marengo, aštuoniasdešimt kilometrų nuo Alžyro. Antrą valandą sėsiu į autobusą ir būsiu ten pavakare. Naktį galėsiu pabudėti prie mamos, o rytoj vakare grįšiu atgal. Paprasčiau savo viršininką dviejų dienų atostogų; jis negalėjo jų neduoti, išgirdęs tokią pasiteisinimą. Tačiau neatrodė, kad būtų patenkintas. Net pasakiau jam: „Aš dėl to nekaltas.“ Jis nieko neatsakė. Tada pagalvojau, kad neturėjau šito sakyti. Išvis nereikėjo atsiprašinėti. Jau greičiau jis privalėjo pareikšti man užuojautą. Bet jis, be abejo, padarys tai poryt, kai pamatys mane su gedulu. Kol kas atrodo, lyg mama

nebūtų mirusi. O po laidotuvių viskas bus baigta ir atrodys daug oficialiau.

Išvažiavau antrą valandą autobusu. Buvo labai karšta. Pavalgiau kaip paprastai restorane pas Selestą. Visi mane labai užjautė, o Selestas pasakė: „Motina būna tik viena.“ Išeinant jie mane išlydėjo pro duris. Jaučiausi kiek nepatogiai, nes reikėjo užėti pas Emanuelį ir pasiskolinti juodą kaklaryšį ir raištį ant rankovės. Prieš keletą mėnesių mirė jo dėdė.

Aš bėgau, bijodamas pavėluoti į autobusą. Nuo to skubėjimo, nuo bėgimo, be to, dar nuo kratymo, benzino kvapo, kelio ir dangaus raibuliavimo aš užsnūdau. Miegojau beveik visą kelią. Kai atsibudau, pastebėjau, kad sėdžiu prisispaudęs prie kažkokio kariškio; jis nusišypsojo man ir paklausė, ar iš toli važiuoju. Atsakiau „taip“, kad nereikėtų daugiau kalbėti.

Prieglauda įsikūrusi už dviejų kilometrų nuo miestelio. Iki jos nuėjau pėsčias. Mamą norėjau pamatyti tuojau pat. Bet durininkas pasakė, kad pirmiausia turiu užėti pas direktorių. Teko kiek palaukti, direktorius buvo užsiėmęs. Visą tą laiką durininkas be perstogės šnekėjo. Paskui pamačiau ir direktorių – jis priėmė mane savo kabinete. Tai buvo mažas senučiukas su Garbės Legiono ordinu. Jis pažvelgė į mane savo giedromis akimis. Paskui paspaudė man ranką ir laikė ją taip ilgai, kad aš nežinojau, kaip ištraukti. Pasižiūrėjęs į kažkokią bylą tarė: „Ponia Merso atvyko čia prieš trejus metus. Jūs buvote jos vienintelė paspirtis.“ Man pasirodė, kad jis priekaištuoja, ir aš puoliau jam aiškinti. Bet jis mane nutraukė: „Jūs ne-

privalote teisintis, mielasis. Aš perskaičiau jūsų motinos bylą. Jūs negalėjote patenkinti jos poreikių. Jai reikėjo slaugės. Jūs mažai uždirbate. Galų gale ji čia buvo laimingesnė.“ – „Taip, pone direktoriau“, – atsakiau. Jis pridūrė: „Be to, ji čia turėjo draugų, savo amžiaus žmonių. Galėjo dalintis su jais praėjusių laikų atsiminimais. Jūs esate jaunas, ir jai būtų buvę nuobodu su jumis.“

Gryna teisybė. Kai mama buvo namie, ji visą laiką tylėdavo ir sekiodavo mane akimis. Patekusi į prieglaudą, pirmomis dienomis dažnai verkdamas. Bet tai iš įpratimo. Po kelių mėnesių ji būtų verkusi, jeigu būtų atsiimta iš prieglaudos. Vėlgi iš įpratimo. Tikriausiai todėl pastaraisiais metais aš ten beveik nevažinėjau. Ir dar dėl to, kad tos kelionės atimdavo man sekmadienius, jau nekalbant apie vargą eiti į stotį, pirkti bilietus ir dvi valandas kratytis autobuse.

Direktorius dar kažką kalbėjo. Bet aš jo beveik nesiklausiau. Pagaliau jis tarė: „Manau, kad norite pamatyti motiną.“ Tylėdamas pakilau ir nusekiau paskui jį pro duris. Lipant laiptais, jis paaiškino: „Mes ją perkėlėm į mažąją lavoninę. Kad kiti taip nesijaudintų. Kiekvieną kartą, kai miršta kuris prieglaudos gyventojas, visi kiti dvi tris dienas būna labai nervingi. Tada sunkiau slaugyti.“ Mesėjome per kiemą, kur, susispietę į būrelius, šnekučiavo daugybė senukų. Mus išvydę, jie nutildavo. O už mūsų nugarų šnekos vėl atgydavo. Atrodė, lyg kimiai tarškėtų papūgos. Prie nedidelio pastato durų direktorius sustojo. „Aš jus palieku, pone Merso. Jeigu

prireiks, mane rasite kabinetė. Laidotuvės numatytos dešimtą valandą ryto. Manėme, kad tokiu būdu galėsite pabudėti prie velionės. Ir dar: jūsų motina, kalbėdamasi su savo bičiuliais, atrodo, ne sykį yra pageidavusi, kad būtų palaidota su religinėmis apeigomis. Aš pats pasirūpinau visa kuo, kas būtina. Bet norėjau, kad jūs apie tai žinotumėte.“ Aš padėkojau. Mama, nors ir nebuvo ateistė, niekuomet gyvenime nekvaršino sau galvos dėl religijos.

Aš įėjau. Patekau į labai šviesią, kalkėmis išbaltintą salę su stikliniu stogu. Joje buvo gausybė kėdžių ir kryžmai sukaltų stovų. Salės vidury ant dviejų kryžioکو stovėjo uždengtas karstas. Ant rusvai nudažytų lentų teblizgėjo vos prisukti sraigatai. Prie karsto, apsvyturavusi galvą ryškių spalvų skara ir pasirišusi baltą prijuostę, sėdėjo slaugė arabė.

Tą pačią akimirką už mano nugaros atsirado durininkas. Tikriausiai atbėgo tekinas. Jis suminknojo: „Karstas uždengtas, bet aš atsuksiu sraigtus, ir jūs galėsite ją pamatyti.“ Jis buvo beeinas prie karsto, bet aš jį sulaikiau. „Jūs nenorite?“ – paklausė. – „Ne“, – atsakiau. Jis sustojo, o aš suglumau, nes pajutau, kad šito nereikėjo sakyti. Po valandėlės jis žvilgtelėjo į mane ir paklausė: „Kodėl?“ Bet nepriekaištaudamas, o tarsi šiaip sau, iš smalsumo. „Nežinau“, – atsakiau. Tada, pašydamas žilą ūsą ir nežiūrėdamas į mane, tarė: „Suprantu.“ Jo gražios akys buvo šviesiai mėlynos, veidai rausvi. Jis padavė man kėdę ir pats atsisėdo už manęs. Slaugė pakilo ir pasuko durų link. Tada durininkas man

pasakė: „Ji serga šankeriu.“ Aš nieko nesupratau, pažvelgiau į slaugę ir pamačiau, kad jos veidas ap-
tvarstytas iki pat akių. Toje vietoje, kur turėjo pūp-
soti nosis, buvo lygu. Vien tvarstis bolavo vietoj
veido.

Kai ji išėjo, durininkas tarė: „Aš jus palieku vie-
ną.“ Nepamenu, kokį mostą padariau, bet jis liko
stovėti už manęs. Tasai žmogus už nugaros mane
varžė. Kambarys buvo sklidinąs švelnios popiečio
šviesos. Dvi širšės daužėsi į stogo stiklą. Pajutau,
kad mane ima miegas. Neatsigręždamas į durinin-
ką paklausiau: „Ar seniai jūs čia?“ – „Penkeri me-
tai“, – tučiuojau atsakė, lyg visą laiką būtų laukęs
mano klausimo.

Paskui įsileido į šnekas. Anksčiau būtų labai
nustebęs, jei kas nors būtų jam pasakęs, kad savo
dienas jis baigs durininku Marengo prieglaudoje.
Jam šešiasdešimt ketveri metai, jis iš Paryžiaus. Aš
jį pertraukiau: „O! Vadinas, jūs ne vietinis?“ Ir tik
tada prisiminiau, kad prieš nuvesdamas mane pas
direktorių jis kalbėjo apie mamą. Jis sakė, kad reikią
greitai ją laidoti, nes lygumoje labai karšta, ypač šia-
me krašte. Tada ir pasipasakojo gyvenęs Paryžiuje ir
iki šiol niekaip negalys jo pamiršti. Paryžiuje šerme-
nys trunka tris, kartais keturias dienas. Čiagi nėra
laiko. Nespėji apsiprasti su mintimi, kad žmogus
miręs, o jau reikia bėgti paskui katafalką. Tada jo
žmona pasakė: „Liaukis, radai ką ponui pasakoti!“
Senis paraudo ir atsiprašė. Aš įsiterpiau ir pasakiau:
„O ne! Kalbėkite!“ Juk jis kalbėjo tiesą, ir man buvo
įdomu.

Čia, mažojoje lavoninėje, jis man papasakojo patekęs į prieglaudą kaip elgeta. Tačiau jautėsis dar stiprus ir pasisiūlęs į durininko vietą. Aš pasakiau, kad jis vis vien yra prieglaudos gyventojas. Jis atsakė, kad ne. Mane stebina, kad jis sakė „jie“, „anie“, o kartais net „seneliai“, kalbėdamas apie prieglaudos gyventojus, nors daugelis jų nebuvo vyresni už jį. Bet, žinoma, jo padėtis buvo visai kitokia. Jis dirbo durininku, ir tam tikra prasme jie buvo jam pavaldūs.

Tuo metu grįžo slaugė. Nė nepastebėjau, kad jau vakaras. Anapus stiklinio stogo bemat sutirštėjo sutemos. Durininkas paspaudė mygtuką, ir mane apžlibino ūmai tvykstelėjusi šviesa. Jis pakvietė į valgyklą papietauti. Bet aš nebuvo išalkęs. Tada pasišovė atnešti puoduką baltintos kavos. Sutikau, nes labai mėgstu kavą su pienu, ir po valandėlės jis jau grįžo su padėklų. Išgėriau. Tada užsinorėjau rūkyti, bet nesiryžau, nes nežinojau, ar dera šitai daryti prie mamos. Pagalvojęs nusprendžiau, kad tai neturi jokios reikšmės. Pasiūliau cigaretę durininkui, ir mes užsirūkėm.

Po valandėlės jis pasakė: „Žinote, budėti naktį ateis ir jūsų motinos draugai. Toks paprotys. Eisiu parūpinti kėdžių ir juodos kavos.“ Paklausiau, ar jis negalėtų užgesinti bent vieną lempą. Mane vargino atsispindinti nuo baltų sienų ryški šviesa. Jis pasakė, kad tai neįmanoma. Taip jau čia įrengta: viskas arba nieko. Daugiau nebekreipiau į jį dėmesio. Jis išėjo, grįžo, sustatė kėdes. Ant vienos jų aplink kavinuką išdėliojo puodukus. Paskui atsistojo prie-

šais mane, kitapus karsto. Dar toliau už jo, nugara į mane, sėdėjo slaugė. Nemačiau, ką ji veikė, bet iš rankų judesių spėjau, kad mezgė. Buvo ramu, kava mane sušildė, o pro atviras duris tvino nakties ir gėlių kvapai. Tikriausiai aš mažumėlę prisnūdau.

Mane pažadino lengvas šnarėjimas. Kai atsimerčiau, kambarys, regėjosi, dar labiau tvoskė akinamu baltumu. Nė mažiausio šešėlio priešais, kiekvienas daiktas, kiekvienas kampas, kiekvienas užlinkis buvo tokie ryškūs, jog rėžė akis. Kaip tik tuo metu atėjo mamos draugai. Jų buvo kokia dešimt; jie tyliai slinko žilpinančioje šviesoje. Jiems sėdantis negirgžtelėjo nė viena kėdė. Aš mačiau juos taip aiškiai, kaip dar nieko niekada nebuvo matęs, neliko nepastebėta nė viena veido ar rūbų raukšlėlė. Bet negirdėjau jų balsų ir man sunku buvo patikėti, kad tai gyvi žmonės. Beveik visos moterys buvo su prijuostėmis; raiščiai standžiai veržė liemenis, dar labiau pabrėždami ir taip jau išvirtusius pilvus. Pirmą kartą pastebėjau, kad senos moterys tokios pilvotos. Beveik visi vyrai buvo baisiai liesi ir su lazdomis. Labiausiai mane nustebino jų veidai: visai nemačiau akių, o tik blausias švieses raukšlių mazguose. Vos susėdę, daugelis sužiuro į mane ir droviai sulingavo galvomis, jų lūpos buvo visai sukritusios į bedantes burnas, – taip ir nesupratau, ar jie sveikinasi su manimi, ar linksi iš papratimo. Tikriausiai sveikinosi. Tik tada pastebėjau, kad jie visi, kinkuodami galvas, susėdo tiesiai priešais mane abipus durininko. Akimirką mane apniko juokingas jausmas, kad jie čia susirinko manęs teisti.

Po kurio laiko viena moteris pradėjo verkti. Ji sėdėjo antroje eilėje, už vienos savo draugės nugaros, ir aš ją blogai mačiau. Ji raudavo ilgai, monotoniškai pasikūkčiodama: maniau, niekad nesiliaus. Kiti, ro-dės, jos negirdėjo. Sukriošę, niūrūs ir tylūs sėdėjo įsmeigę akis kas į karštą, kas į lazdą ar šiaip į ką, ir daugiau nieko nematė. Moteris tebeverkė. Labai stebėjausi, nes jos visai nepažinojau. Norėjau, kad ji nutiltų. Tačiau nediršau to pasakyti. Durininkas pasilenkė prie jos, kažką pakuždėjo, bet ji tik papurtė galvą, kažką burbtelėjo ir vėl ėmė monotoniškai rypuoti. Tada durininkas perėjo į mano pusę ir atsėdo šalimais. Po geros valandėlės, nežiūrėdamas į mane, paaiškino: „Ji buvo labai prisirišusi prie jūsų motinos. Sako, tai buvusi jos vienintelė draugė čia ir dabar ji likusi vienut viena.“

Šitaip mes sėdėjome be galo ilgai. Moteris dū-savo ir kūkčiojo vis rečiau ir rečiau. Užtat garsiai šnarpštė nosimi. Pagaliau nutilo. Nebenorėjau miego, bet jaučiausi pavargęs, skaudėjo strėnas. Dabar mane jau slėgė tų žmonių tylėjimas. Tik retkarčiais pasigirsdavo keisti garsai, ir aš niekaip negalėjau suprasti, kas tai. Galiausiai suvokiau, kad kai kurie senukai čiulpsi bedantėmis burnomis, keistai cuopsėdami liežuviu. Jie buvo taip pasinėrę į savo mintis, kad patys šito nė nepastebėjo. Man netgi pasirodė, kad jiems visai nieko nereiškia ir vidury kambario pašarvota velionė. Bet dabar manau, kad tai buvo klaidingas įspūdis.

Mes visi išgėrėme kavos, kurią padavė durinin-kas. Kas buvo toliau, nieko nežinau. Praėjo naktis.

Tik, pamenu, pramerčiau kartą akis ir pamačiau, kad visi seneliai, užsikniaubę kits ant kito, miega, išskyrus vieną, kuris, sunėręs rankas ant lazdos ir parėmęs jomis smakrą, idėmiai žiūrėjo į mane, lyg ir laukdamas, kol aš prabusiū. Paskui vėl užmigau. Atsibudau nuo vis didėjančios gėlos strėnose. Viršum stiklinio stogo jau dienojo. Po kurio laiko vienas senelis atsibudo ir ilgai kosėjo. Jis krenkštė į didelę languotą nosinę ir kaskart atsikosėdamas, rodėsi, išspjaudavo gabalą krūtinės. Jis pažadino kitus, ir durininkas pasakė, kad visiems jiems laikas išeiti. Jie pakilo. Ši varginanti budynė jų veidus tartum apnešė pelenais. Aš be galo nustebau, kad išeidami visi jie paspaudė man ranką – lyg ši naktis, per kurią mes nė žodeliu nepersitarėme, būtų mus suartinusi.

Jaučiausi pavargęs. Durininkas mane nusivedė į savo kambarėlį, ir aš galėjau kiek apsitvarkyti. Vėl išgėriau kavos su pienu – ji buvo labai skani. Kai išėjau į lauką, buvo jau visai šviesu. Viršum kalvų, kurios užstoja Marengo nuo jūros, dangus buvo tarsi išmuštas raudonom dėmėm. Vėjas iš anapus atpūsdavo druskos kvapą. Aušo graži diena. Jau seniai bebuvau lankęsis kaime ir jaučiau, kaip smagu būtų pasivaikščioti, jeigu ne mama.

Atsisėdau kieme po platanu ir ėmiau laukti. Kvėpavau gaiviu žemės aromatu ir nė kiek nebe-norėjau miego. Pagalvojau apie įstaigos bendradarbius. Dabar jie kėlėsi į darbą: man visuomet tai buvo sunkiausia valanda. Dar kiek pamaščiau apie tai, bet netrukus mano mintis išblaškė pastato viduje

suskambėjęs varpas. Už lango sujudo subruzdo, paskui viskas vėl nurimo. Saulė pakopėjo dangumi dar aukščiau ir ėmė kaitinti man kojas. Per kiemą atėjo durininkas ir pasakė, kad mane kviečia direktorius. Nuėjau į jo kabinetą. Jis davė man pasirašyti aibę visokiausių popierių. Pastebėjau, kad jis buvo užsivilkęs juodą švarką ir užsitempęs dryžuotas kelnes. Direktorius pakėlė telefono ragelį ir, prieš pradėdamas kalbėti, kreipėsi į mane: „Ką tik atvyko laidotuvių biuro tarnautojai. Paprašysiu, kad užkal-tų karštą. Ar nenorėtumėt paskutinį kartą žvilgtelė-ti į savo motiną?“ Atsakiau: „Ne.“ Tuomet, jau daug tyčiau, jis paliepė telefonu: „Fizikai, pasakykite vy-rams, kad gali pradėti.“

Paskui pasakė, kad jis taip pat dalyvaus laidotu-vėse, ir aš jam padėkojau. Jis atsisėdo už stalo, su-kryžiuo savo trumpas kojeles. Perspėjo, kad velionę lydėsime tik mudu ir slaugė. Prieglaudos gyventojai paprastai laidotuvėse nedalyvauja. Jiems leidžiama tiktai budėti. „To reikalauja žmogiškumas“, – pri-dūrė. Tačiau jis padaręs išimtį – leidęs dalyvauti lai-dotuvių procesijoje vienam senam mamos draugui Toma Peresui. Tai sakydamas direktorius šyptelėjo. „Matote, – tarė jis man, – tai kiek vaikiškas jausmas. Bet jiedu su jūsų motina niekur nesiskirdavo. Prie-glaudoje iš jų pasišaipydavo. „Tai jūsų sužadėti-nė“, – sakydavo Peresui. Jis juokdavosi. Jiems buvo smagu drauge. Žinoma, ponios Merso mirtis Peresą labai sukrėtė. Nemanau turįs teisę neleisti jam da-lyvauti laidotuvėse. Bet, pasitaręs su gydytoju, už-draudžiau jam budėti prie velionės naktį.“

Mes ilgokai tylėjome. Direktorius atsistojo ir žvilgtelėjo pro kabineto langą. Po valandėlės tarė: „Štai ir Marengo klebonas. Ankstyvas.“ Direktorius mane išpėjo, kad iki bažnyčios, kuri esanti pačiame miestelyje, mažiausiai trys ketvirčiai valandos kelio. Mudu išėjom į kiemą. Prie lavoninės stovėjo klebonas ir du klapčiukai. Vienas jų laikė smilkytuvą, o kunigas pasilenkęs reguliavo sidabrinės grandinės ilgį. Kai priėjome, kunigas atsitiesė. Jis kreipėsi į mane „mano sūnau“ ir tarė keletą paguodžiančių žodžių. Paskui įėjo į vidų, aš – iš paskos.

Iš karto pamačiau, kad karsto sraigčiai jau prisukti ir kad kambaryje stovi keturi juodai apsirengę vyrai. Tą pat akimirką išgirdau direktorių man sakančią, kad katafalkas jau ant kelio. Kunigas pradėjo melstis. Dabar viskas vyko labai greitai. Vyrai, neišni užtiesalu, priėjo prie karsto. Kunigas, jo palyda, direktorius ir aš išėjome. Prie durų stovėjo moteris, kurios dar nebuvau matęs. „Ponas Merso“, – supažindino mane direktorius. Neišgirdau tos moters pavardės ir supratau tik tiek, kad ji yra vyriausioji slaugė. Nė nešyptelėjusi jina nulenė savo pailgą prakaulų veidą. Paskui mes išsirikiavome ir praleidome karstą. Sekdami įkandin nešėjų, išėjome iš prieglaudos. Prie vartų stovėjo katafalkas. Pailgas ir spindintis laku, jis man pasirodė panašus į penalą. Šalia stoviniavo laidotuvių tvarkytojas, nedidelis, juokingai apsitaisęs žmogelis ir keistos išvaizdos nesmagus senučiukas. Aš supratau, kad tai ponas Peresas. Jis buvo su minkšta pūpsančia plačiakrašte skrybėle (kai karstą nešė pro vartus, jis ją nusiėmė),

užsivilkęs kostiumą, kurio kelnės raukšlėmis krito ant batų, o pakaklėj ryšėjo juodą kaspiną, per mažą didelei baltai marškinių apykaklei. Po nosimi, nusėta juodais taškeliais, virpėjo lūpos. Iš po žilų, gana retų plaukų kyšojo keistai nukarusios, tarsi visai be kremzlių, ausys: mane nustebino jų purpurinė spalva, itin ryški blyškiame veide. Laidotuvių tvarkytojas nurodė mums vietas. Klebonas stoji priekyje, už jo – katafalkas. Aplink katafalką – ketvertas vyriškių. Paskui direktorius, aš, o eisenos gale – vyriausioji slaugė ir ponas Peresas.

Saulė jau buvo užliejusi visą dangų. Jis tarsi ėmė slėgti žemę; kaitra bėginti didėjo. Nežinau, kodėl mes dar ilgokai nepajudėjom iš vietos. Man pasidarė karšta su tamsiu kostiumu. Senukas, kuris buvo užsimaukšlinęs skrybėlę, vėl ją nusiėmė. Aš stovėjau truputį pasisukęs ir žiūrėjau į Peresą, kol direktorius man pasakojo apie jį. Direktorius pasakė, kad vakarais mano motina ir ponas Peresas, lydimi slaugės, dažnai eidavo pasivaikščioti iki pat miestelio. Aš apžvelgiau laukus. Tos kiparisų eilės, per kalvas nutįsusios iki pat akiračio, ta rausva ir žalia žemė, tie reti, lyg nupiešti namukai man padėjo suprasti mamą. Šiame krašte vakaras tikriausiai buvo kaip melancholiškas atokvėpis. Bet šiandien virpantis nuo tviskančios saulės peizažas buvo kažkoks žiaurus ir gniuždantis.

Mes pajudėjom. Tik tada pastebėjau, kad Peresas truputį šlubčioja. Katafalkas važiavo vis greičiau ir greičiau, ir senukas pradėjo atsilikti. Vienas vyriškių, lydėjęs katefalką, taip pat atsiliko ir dabar ėjo

greta manęs. Aš stebėjau, kaip greitai saulė kylo į dangų. Ir dar man toptelėjo, kad laukai jau seniai gaudžia nuo vabzdžių dūzgimo ir žolės šnaresio. Prakitais žliaugė man skruostais. Skrybėlės neturėjau, tad vedavausi nosine. Laidotuvių tarnautojas man kažką pasakė, bet ką – neišgirdau. Tuo pačiu metu jis kilstelėjo dešiniąja ranka kepurę ir su nosine, kurią laikė kairėje, nusišluostė prakaitą. „Ką sakote?“ – paklausiau. Rodydamas į dangų, jis pakartojo: „Pleškina.“ – „Taip“, – atsakiau. Po kurio laiko jis paklausė: „Tai jūsų motina?“ – „Taip“, – vėl atsakiau. – „Ar ji buvo sena?“ – „Šiaip sau“, – atsakiau, nes tiksliai nežinojau, kiek jai buvo metų. Tada jis nutilo. Aš grįžtelėjau atgal ir pamačiau per kokius penkiasdešimt metrų nuo mūsų atsilikusį senąjį Peresą. Jis skubėjo mosikuodamas skrybėle, kurią laikė rankoje. Pasižiūrėjau į direktorių. Šis žengė labai oriai, nedarydamas jokio nereikalingo judesio. Ant kaktos blizgėjo keli prakaito lašai, bet jis jų nešluostė.

Man atrodė, kad laidotuvių procesija juda jau truputį greičiau. Aplinkui tebesitęsė tie patys spindintys, saulės užlieti laukai. Dangaus švytėjimas buvo stačiai nepakenčiamas. Dabarėjome neseniai taisytu keliu. Nuo saulės derva praskydo. Kojos klimpo į ją, išversdamos blizgantį minkštimą. Viršum katafalko kyšanti odinė vežėjo kepurė atrodė irgi išmurdyta toje juodoje makalynėj. Aš buvau truputį apkvaitęs nuo žydro ir balto dangaus ir tamsių spalvų monotonijos – glitaus dervos juodumo, blausiai juodų rūbų ir juodo katafalko žvilgesio. Viskas – saulė,

odos ir arklių mėšlo, lako ir smilkalų kvapai, nemiegotos nakties nuovargis – drumstė man žvilgsnį ir mintis. Atsisukau dar kartą: Peresas atrodė labai toli, paskendęs karščio bangoje, o paskui ir visai dingo iš akių. Susiieškojau jį žvilgsniu: jis buvo išsukęs iš kelio ir ėjo lauku. Pastebėjau, kad priešais kelias daro posūkį. Aš supratau, kad Peresas, gerai pažindamas vietovę, stengiasi mus prisivyti pačiu trumpiausiu keliu. Ties posūkiu jis mus ir pasivijo. Paskui ir vėl dingo iš akių. Paskui vėl laukais – ir taip keletą sykių. Aš jutau, kaip smilkiniuose tvinkčioja kraujas.

Paskui viskas vyko taip greitai, tiksliai ir natūraliai, jog nieko gerai neįsiminiau. Tik viena: įeinant į miestelį, mane užkalbino vyriausioji slaugė. Jos balsas buvo savotiškas – melodingas, virpantis ir visai nesiderino su jos veidu. Ji pasakė: „Jei eini lėtai, gali gauti saulės smūgį. O kai eini per greitai, suprakaituoji ir bažnyčioje gali persišaldyti.“ Ji sakė teisybę. Išėities nebuvo. Mano atminty išliko dar keli tos dienos vaizdai: pavyzdžiui, Pereso veidas, kai jis mus pavijo paskutinį kartą, prie pat miestelio. Jo skruostais sruvo didelės susijaudinimo ir nuovargio ašaros. Bet jie buvo tokie raukšlėti, kad ašaros nenutekėdavo. Jos ištrykšdavo, susitvenkdavo, užliedamos jo sunykusį veidą tarsi blizgančia drėgna plėvele. Dar prisimenu bažnyčią ir miestelio gyventojus ant šaligatvių, raudonas geranijas kapinėse, apalpusį Peresą (lyg kokią išklerusią lėlę), kraujo spalvos žemę, byrančią ant mamos karsto, susiraizgiusias joje baltas šaknis, vėl

žmones, balsus, miestelį, lūkuriavimą prie kavinės, nesiliaujantį motoro dūzgimą ir džiaugsmą, kai autobusas įvažiavo į šviesomis mirgantį Alžyrą ir aš pagalvojau, kad gulsiu ir miegosiu ištisas dvylika valandų.